

רשימות

על אליהו גולומב

שאול אביגור

החזה אליהו — אליהו המהפכן-עד עמקי הניתו — אפשרות של התפתחות מהפכנית מעין זו? ההנחה שההגנה תוצג בעתיד כה קרוב לפני ההכרזת ההתמודד בשדה-הקרב הפתוח עם כוחן המאוחד של מדינות ערב בסיוע הבריטים? ההנחה שכוחנו הצבאי ייאלץ בעתיד כה קרוב להוות את הגורם המכריע במאבקנו המדיני?

סבורני שלא. ולא רק הוא. לא בפעם הראשונה בהיסטוריה מפגרת התיאוריה, וגם התיאוריה המהפכנית, אחרי המציאות. אין זאת אומרת, כמובן, שמפעם לפעם לא עלו על דעתו של אליהו הרהורי אפשרויות על סכנות מעין אלה. אך סבורני שנחטא לאמת אם נאמר, כי אלה היו התפקידים הריאליים שהציג לפני ההגנה אליהו — שהיה מנוהגה הרוחני המוכר.

בשנת 1926 כותב אליהו: „מלחמתנו המדינית כיום הלא הנה ביסודה לא מלחמה נגד אנגליה ונגד המנדט, אלא מלחמה על הגשמת המנדט ושמירת עיקריו — לא נגד אנגליה אלא נגד דרכי שלטונה בארץ, נגד מעשי השליחים המועלים בשליחות שנמסרה להם לעזור בהקמת הבית הלאומי העברי בארץ-ישראל“. ואולם גם תוך תהליך ביצועו של הספר הלבן (וערעור האמון בבריטניה), עוד הבהבה התקוה בלב אליהו שנצליח לשנות את המדיניות הבריטית, וב-1944 הוא כותב על תפקידי כוחנו ההגנתי: „איננו משלים את עצמנו לחשוב, כי השאלה הציונית תיפתר בכוח הנשק. היא תיפתר בכוח מאמץ היצירה של העם העברי, בכוח פריצת עליה ופתיחת דרך חוקית לעליה, והיא תיפתר בכוח המפעלים אשר יקים העם היהודי בארצו. הנשק דרוש רק כדי להגן על המפעלים האלה“ (הפועל הצעיר, מס' 6). אזכיר בהזדמנות זו שדוקא בשבועות האחרונים לחייו של אליהו גברה התקוה לשיתוף פעולה בריטי-יהודי, עם הצהרותיו הפרוגרמטיות הציוניות „המכסימליסטיות“ של דולטון ערב ועידת מפלגת העבודה ובוועידה עצמה (אמצע 1945).

ואם גם יקום בזמן מן הזמנים רושם רשומות אשר יצדיק את התפיסה הזאת מבחינה היסטורית — כי הגיונה היה במיצוי כל האפשרויות שהיו גלומות בשלטון הבריטי בארץ על כל תהפוכותיו למען קידומו של המפעל הציוני, מיצוי עד קצה הגבול

רבות, רבות עבר עלינו מאז פטירתו של אליהו ביוני 1945, כה רבות — שלא קל הדבר להחיות בלבנו כיצד ראינו את מצבו של המפעל הציוני וסיכויי הגשמתו של החזון הציוני בימים ההם. דומה שלא פרק זמן של חמש שנים מפריד בינינו לבין אותם הימים, כי אם מרחק של דורות. אזכיר ברפרוף, שלאחר אותו זמן עלתה לשלטון בבריטניה הגדולה — מפלגת העבודה; לאחר שגילתה את מדיניותה האנטי-ציונית, נסתם הגולל על אחרית התקוה להשיג את מבוקשנו בדרכי שלום ומשא ומתן; הוטלנו לתוך מאבק עז נגד השלטון הבריטי תוך סככי הפרישה של אצ"ל ולח"י; בעית עתידה של ארץ-ישראל הוצאה מהמסגרת הצרה של היחסים היהודים-הבריטיים הוועתקה יותר ויותר לזירה הבינלאומית; גאה מפעל ההפעלה והחריפו צורות מאבקנו האחרות; ברצונו בידי השלטון נסיונות של מסע השמדה נגד ההגנה ושל דיכוי הישוב; יצאנו למערכה בין-לאומית על הקמת המדינה היהודית לאלתר; נתקבלה בעצרת האומות המאוחדות ההחלטה של 29 בנובמבר 1947 על הקמת המדינה ונפתחה ההתקפה המווינת הערבית על הישוב תוך סיוע בריטי; הוכרזו על הקמת מדינת ישראל שהחלה כובשת מקומה בזירה הבינלאומית; הוקם צבא הגנה לישראל; החלה הפלישה הגלויה של צבאות מדינות ערב והשלטון הבריטי יצא את הארץ תוך סיכוי להטילה לתוך תהוה ובהו; נהרפה הפלישה הערבית; הוקם מנגנון המדינה והונח היסוד למשטר דמוקרטי; לאחר הנצחונות של צבא ההגנה נחתמו הסכמי שביתת נשק עם ארבע מדינות ערביות אגב תיווכו של אום; החלה עליה רבתי ארצה בממדים של קיבוץ גלויות ואגב היסול גלויות; הוטלנו לתוך חבלי קליטת עליה שהציגה בעיות כלכליות ורוחניות בממדים שלא חלמנו עליהם; הוצגנו לפני מבחן כלכלי עליון; ועוד אנו מוצגים יום יום ועתידים להיות מוצגים לפני מבחנים מדיניים, צבאיים, כלכליים, תרבותיים-רוחניים ואחרים בממדים ההולכים וגדלים.

בכל החריפות חי את חרפת חולשתנו ואת הנועה של השמדת היהודים באירופה. והחניות האלה שהת' אמץ לחיותן בכל אכזריותן הדריכו מנוחתו בימים ובלילות. ונסער עד עמקי נשמתו מהידיעות שהגיעו מאירופה קרא במועצת ההסתדרות מ"ח (דצמבר 1942): — — — קודם כל נחיה נא כאן במלוא כוח נפשנו את שבר העם". הסיוט שגורל מעין זה עלול לחול גם על מפעל ההצלה היהודי האחרון — הארץ־ישראלי — ושם לא ניכון כראוי, עלולים גם אנו להיות צפויים לגורל האשורים בעיראק והארמנים בתורכיה (דוגמאות שהיה חוזר עליהן לעתים קרור בות) — הוא שהוסיף להזיך יום יום את להטו להקמת כוחנו המזויץ.

בכל כוח נפשו התקומם נגד האשליות שעדינו לא תגיע הרעה, נגד "הסנוורים אשר הוכו בהם בארץ־ישראל כל השכבות של הישוב" — ולא חסך עמל כדי להוכיח לעצמו, לחבריו ולעם, את אפסות האשליות מסוג זה, ואת הסכנות שבשאננות ההופכת על נקלה לבהלה מויקה וחסרת־כלית.

ובה במידה התקומם נגד הזלזול ביכלתנו וכוחנו. הוא שידע כה יפה את תחומי כוחנו הפיסי, התנגד לתפיסה שראתה בגילוי כוחנו רק "הפגנה". הוא האמין שבאם נרכז את כוחנו כראוי לא נהיה כלל וכלל כוח מבוטל בכל מאבק־שהוא שיוטל עלינו. — יש אומרים: מה אנו ומה כוחנו? אני כופר בשאלות האלה: יש, ויכול להיות ערך ליהודים במלחמה הזאת" — — — "ולצבא מיואשים יכול להיות ערך די מכריע בחזית" (מדבריו בימי סכנת הפלישה של רומל). בכל להט נפשו תמך בכל נסיון של פעולת הצלה ואימץ כל כוחות נפשו ושכלו לחפש דרכים רגילות ושביילים בלתי סלולים לעזרה לגולה המושמדת.

ואולם תמיד תמיד ראה את כוחנו המזויץ משובץ בכלל המאמץ הציוני על כל גילוייו: ההת־ישובותי, התרבותי וכו', משובץ כחלק, אמנם כחלק עיקרי, אך חלק, וכפוף לקו המדיני של ההנהגה המוסמכת ולמרות הלאומית.

אליהו, "הריאליסט המפוכח" לכאורה, ידע יפה יפה את תחומיה המצומצמים של התפיסה המפוכחת ושלל את הוזהירות והפיקחות שפירושו שלילת מעשה. הוא חש, שיש רגעים — וצריך שיהיו רגעים כאלה בחיי אדם ואומה — שבהם פוסקים השיקולים ההגיוניים, ידע שלא כל מפלה בקרב היא מפלה במערכת. אדרבה. היה חוזר לנשוא זה הרבה בכתב ובעל־פה:

האחרון, היאוש מן השלטון היה מוצדק, ואכן בא רק לאחר שכלו כל הקצים ונסחטו האפשרויות כולן עד הטיפה האחרונה. — הנה אין זה משנה מעצם העובדה שציוניה, כי רק שנים מועטות לפני פרוץ סערת מלחמת־הירותנו עדיין לא ראה אליהו שכך ובדרך זו תקום מדינתנו.

ואולם אם לא ראה אליהו (ולא ראו חבריו) ולו גם לערך — כיצד תקום המדינה, הנה כל מפעל־חיו היה מפעל של צבירת הכוח היהודי ושל ארגונו לקראת כל אפשרות שהיא. ההנחה היתה כי בלי כוח יהודי מזויץ, חזק, מאורגן, מאוחד וכפוף למרות הלאומית — לא יתכן קיומנו ולא תיתכן הגשמת חזוננו, וכוח זה חייב להיות נכון לעמוד בפני כל הסכנות הצפונות בתהפוכות גורלנו, תהיינה אשר תהיינה. "אנחנו נלחמים על שני דברים: על קיומנו ועל עתידנו, ושני הדברים משולבים אחד בשני: העתיד תלוי בקיום, אבל גם הקיום תלוי בעתיד..." (מדבריו באמצע 1940). ובמקום אחר: "ההגנה נחוצה למען עמוד נגד אלה אשר רוצים למנוע את הפרוצס הזה (כזונתו לפרוצס הבנין הציוני). יהיו מי שיהיו: ערבים או השלטונות הברי־טיים" וכו' — — — "כך, ובפירושו! עלינו להתוות, כוח להגן על דרך התקדמותנו". כוח זה חייב להב־טיח את שלום הישוב, חיינו, רכושנו וכבודו; ומתוך הדגשה מיוחדת של ערך הגנת הכבוד האמיתי (לא המדומה והמנופח), כבוד האדם וכבוד העם, הוא חייב להטיל את מלוא משקלו בשעה שיידרש להטילו בהכרעות המדיניות.

ובכל הדרכים שחשב לתכליתיות התר אליהו להקמת כוח הגנתנו. עם כל הערכתו את האפשרויות הצפונות במשאיומתן דיפלומטי הוזהיר תמיד לבל נשליך יחבנו אך ורק על המו"מ ונתחור באחרית מאמצינו להוות כוח יהודי עצמאי — כמכשיר־לחץ מדיני, בלי לזוהר על אפשרות של עזרה מצד כוחות חוץ.

אליהו חש בסכנות של המבחנים הצבאיים־המדיניים שלפניהם עלולים לעמוד הישוב והעם עם תום מלחמת העולם השניה, בלי לראות עדיין בכירור מה יהיה תכנם של מבחנים אלה. מכאן חתירתו המתמדת להקמת כוח צבאי עממי רב־מידות, שיקפל גם את כושר הלחימה הפרטיזנית וגם את כוח המלחמה של צבא סדיר.

אמת אלמנטרית זו, הבכורה שיש לתת במצבנו להיווי הכוח היהודי המזויץ, שבמצבנו ובמצב העולם אין שום גורם אחר יכול להמירו, היא שהדריכה את אליהו בכל חיו בארץ מיום שעמד על דעתו.

כלפי כוחות חיצוניים עלול לפנות על נקלה פנימה. השימוש בכוח ובאלימות מותר רק באין כל דרך אחרת. ואולם אליהו מקבל בלב שלם וְחֹזֵר עַל דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד מֵהַפְּכָן רוֹסִי (סְטֶפֶנְיָק־קֶרְבֶּצִינְסְקִי) האומר: „יש דבר אחד יותר גורא מהשימוש בטירור, וזהו להיכנע לכפיה בלי להתנגד לה בכוח“. הוא מביא ומסכים לדבריו של אוטו באואר: „אין אנו בכל התנאים נגד טירור. בזמן שישללו מאתנו אפשרויות אחרות להגן על זכויותינו וְשֶׁתִּמְשֶׁגַם בְּטִירֹר. אֲבָל כֹּל זֶמֶן שֶׁיֵּשׁ לִפְנֵינוּ דְרָכִים אַחֲרוֹת — אֲסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּטִירֹר“.

חוש מדיני מיוחד במינו היה לאליהו, הבתנה דקה לגבי הדרכים המוליכות להגברת כוחו המדיני הריאלי. מכאן קנאותו לאחדותה ויחידותה של ההנהגה ונכונותו לקבל באהבה הקשיים הנובעים מכך, ומכאן חתירתו המתמדת להגברת הסמכות של הסתדרות העובדים והארגון הלאומי. מכאן חרדתו המתמדת מפני פירודים והתבדליות. לא רק מתוך תפיסתו הסוציאליסטית כי אם מתוך תפיסה לאומית נלחם בעקביות להגברת סמכותה של ההסתדרות, כי אם היוותה למעשה את גרעין המדינה ומסגרתה בימים ההם אולי יותר מכל ארגון אחר: יותר מהארגון הישובי, יותר מההסתדרות הציונית. זו היתה מדינתנו למעשה באותם הימים.

*

אליהו היה דמוקרט בעמקי הכרתו ובכל מהותו. ובחיי הציבור המדיניים סבר שדרך הדמוקרטיה הארוכה והקשה היא הדרך היחידה והתכליתית. האידאולוגיה של המשטר הסובייטי, אשר בו חי תקופה קצרה לאחר קום המשטר הזה ברוסיה, נגזרה במהרה — במידה שהגיעו ידיעות מהימנות יותר על מהותו האמיתית של המשטר הזה ויחסו לתנועה הציונית.

ואין זאת אומרת כלל שהיתה לו הגישה הפורמלית של „כזה ראה וקדש“ לגבי כל החלטה של רוב הציריבור, ואמונה ש„קול המון“ הוא מאליו „כקול שדי“. הוא האמין בכוחה של האמת, וגם האמת המהפכנית, לכבוש את רוב הציבור בדרכי הסברה ושכנוע... היה משוכנע שערכו של המעשה המהפכני עולה לאין ערוך במידה שמלנה אותו אהבת העם והבתו. אליהו ראה את תפקידו של החלוץ המהפכני במופת האישי או הקיבוצי ובפעילות מתמדת לכיבוש הכרתו של העם.

כוחו היה רב בהסברה ושכנוע וניחן בשטח זה בסבלנות רבה, ואולם תבע מהדמוקרטיה יכולת הכרעה וביצוע וחשש, חשש מפני סילופה ודלדול כוח־עשייתה אגב בירורים עקרים וללא תכלה, ומהת-

יש מפלות המהוות נקודות־מוצא להתגברות ולנצחון נות עתידים, ועלינו להיות נכונים לתת את הקרבנות ההכרחיים בלי לזלזל בקרבנותינו, ואולם גם בלי לראות חזות־הכל ב„שמירת־הקיים“. הרבה להזכיר את דוגמת הגנת תל־חי, שהיתה אולי הסרת־תקוה ונסתיימה — לכאורה — בנסיגה ומפלה, ואולם הפכה מקור לא־אכזב להתעוררות כבירה בחלוץ ובנוער, והשראה מתמדת לכוחות התגוננותנו. המיד נלחם בפיקחות המיעצת להרכין ראש מלכתחילה, האמין כי גם בכוחות מצומצמים נוכל לעמוד נגד מתנגדים גדולים, וגם מבחינת התכלית השמשת יש אשר טובה האשליה המלווה אימוץ־כוחות עליון מן הפיקחות הרואה את המפלה מראש ורק מרפה את הידים; לא פסל מראש גם אמצעים ודרכים שנראו כ„נראשים“ והאמין כי גם מעשים הנראים כקטנים עלולים לפתוח דפים חדשים בהיסטוריה העברית. ראה בעצם אי־הכניעה מפני האלימות ובמאבק על ענין צודק — סדק תקוה לעתיד לבוא, וחש כי לפעמים שיקולים וחישובים אי־רציונליים הם. הריאליים והקולעים אל המטרה. „לא תמיד אלה שנבואותיהם מתקיימות הם נביאי אמת. ההתאמצות הזאת הכושלת היא המביאה לתוצאות אשר הצופים מראש לא ישיגון לעולם“ (1922). ובמקום אחר: „מדברים הרבה על הצלה מאשליות. חושבני שיש סכנה בהצלה מאשליות לא פחות מאשר באשליות עצמן: אם ההצלה מאשליות היא על מנת שלא יעשו מעשים נחפזים — יש בה טעם; אבל אם היא באה כדי שלא יעשו מעשים בכלל — איני רואה בה כל הצלה“...

ואולם, מאידך, ניחן אליהו בחוש ריאליסטי מיוחד במינו להערכה נכונה של כוחו: בלי להפריז בו ובלי להקטין את ערכו. תבע, ועמד על כך, שנשתמש בכוח רק באין כל דרכי פעולה אחרות: גם מתוך הערכת הכוחות, שעמם עלינו להתמודד, והחובה לחסוך בכוחותינו עד קצה גבול האפשרות, וגם מתוך הסייגים המוסריים שעלינו להטיל על השימוש בכוח, והסכנות הכרוכות בשימוש בלתי מחושב באלימות. הוא שקל כל מעשה שיש בו סיכון לא מבחינת הפורקן שיתן לרגשות, אלא מבחינת הגברת כוחו והתכליות הריאליות, הקרובה והרחוקה. בעית התחור מים המתירים והתכליתיים של השימוש בכוח, באלי־מות, באונס ובטירור, העסיקה אותו רבות ולעתים קרובות דן בה בעל־פה ובכתב. הבעיה החריפה ביותר בעקבות הפעולות הטירוריסטיות של הרבי־זיוניסטים, האצ״ל והלח״י. אליהו התנגד תמיד להגרזמה בשימוש בכוח ובאמצעים, „אשר לפי טבעם הם מביאים לידי שחיתותו של האדם — לידי השתלטות חזק על החלש“ וחש בכל הניתו שהשימוש בטירור

להתנדבות ושוב להתנדבות: סמך קודם כל על התנדבות ומתנדבים. הזהיר תמיד מפני ההפרזה שבני קיטת סאנקציות נגד המשתמטים מחובתם. האמין במופת ובכוח השכנוע שבו.

לא בפשטות ובדרך קלה כבש לעצמו את הכרתו הדמוקרטית. בעצמו נקלע רבות בין דעה לדעה. ערג כל שנותיו לחיים ופעולה בתוך ומתוך מסגרת חברים מצמצמות הבנויה על רעות, על חיירות, אינטנסיביים, אמן וכבוד הדדי ואחדות בהשקפות יסוד. השאיפה הזאת — שאיפת נעוריו — שבה ונעורה וחזרה אליו מדי פעם אחרי כל נסיון חמור בחייו הציבוריים ולא עזבתו עד סוף ימיו, בלי שיגיע להגשמתה. חש בחשיבות האתמוספירה האינטימית בתוך הים הנסער של חיי הציבור הרחבים, ההמוניים, הקרים לפרקים.

אך את עצם הכרתו ודרכו הדמוקרטית הנוגדת לתפיסה החלוצית האואגראדיסטית — כבש לעצמו מנסיון חייו הציבוריים: מתוך נפתולים קשים ומרים עם „השומר“, מחיי „אחדות העבודה“, מסבכי גודד העבודה בתקופתו האחרונה, מגילויים מסוימים ספרטיסטיים בהגנה בתקופה מאוחרת יותר, מהיכוחים והנפתולים עם סיעה ב' שבתוך מפלגת פועלי א"י ומראשית נפתוליו עם הפלמ"ח. ואלהיו עצמו נקלע רבות בין הפיתוי שב„התגודדות“, במשיכה שנמשך אחרי הכוח המתגלה בהתגודדות — ובין ראית ההסתדרות תלפיוות ההכרחיות שבדרך הזאת. הוא, שהעריך את יסודות „השומר“ ורבים מאישיו, שהתפעל מיכולתו של „השומר“ לגדל אנשים, לטפחם, לסחוט מחבריו יותר מכפי יכלתם; שנקרא והוזמן ונענה בתקופה מסוימת להיות חבר ב„השומר“ — לבו הפך אחר כך להיות ליריב החמור, העקבי והמר ביותר של „השומר“ בגלל כיתתיותו, התבדלותו, „המונופולין“ שחבע לעצמו על מפעל ההגנה, וההסתדרות הבלתי נמר נעות שבהן הסתבך בגלל זה. לא פעם היה מדגיש שהוא ממש „מקנא“ ביכולתו של „השומר“ לגדל גבורים מתוך אבק-אדם — ואולם נאלץ בסוף לפרוש מ„השומר“ ומדרכו. ואותה דרך עבר לגבי „גדוד העבודה“. הוא שראה בגדוד העבודה בתקופתו הראשונה חזות הכל: דרך יחידה ועקבית לצבור הפועלים ולעם — לבנין ההסתדרות, לבנין הארץ, לבנין העם — הוא נאלץ לבסוף להינאש מהגדוד למראה התפתחותו, שהיתה הכרחית.

וכך עד סוף ימיו. הנסיונות האלה שקנה מתוך מאמץ גפשי ושכלי עליון ושהיו כרוכים בהתקרבות והתרחקות מאנשים קרובים ויקרים — לא עברו עליו על נקלה וחרתו הריצים עמוקים בנפשו. אליהו, מטפח כוחו המורין העולה, היה אמן בעצם

הגה תבע אחריות וכושר הכרעה ופעולה. דרכי השכ"נ ועו שלו היו לפי מיטב המסורת החינוכית-התרבותית. לא הבריק, לא „חצב להבות“, לא ניצל לרעה את יתרון חריפותו האינטלקטואלית, לא הדהים, לא גירה יצרים אלפלים, ולא השתמש כדי בלבבל את היריב. ואשה-תמיד העצורה בלבו לא פרצק בהיסטריה. דיבר בנחת ופנה להכרתו ומצפנו של איש שיחו או של קהל שומעיו ודע יפהיפה להקשיב. לא נאם — שוחח, אם גם לא טמן ידו בצלחת השיב בפולמוס לתוקפיו. החשיב ביותר את החזקת הציבור במצב של ערות, גיוס, וידיעת העניינים. ופרקי „האינפורמצייה“ אשר היה רגיל למסור ברצון רב במסיבות הסדרות ואחרות — היו מעשה אמנות מבחינה חינוך כית ומבחינת כיבוש לב שומעיו.

וכפי שהיה בשיחתו בציבור כן היתה פעילותו הפובליציסטית המבורכת. בפשטות וללא להטים כתב את דבריו הישרים שנבעו מעמקי ידיעתו, הכרתו ומצפנו. ובין שדן בענייני פנים ובין שדן בענייני חוץ, היתה נקודת הראות שלו מקורית-עצמאית — ארצי-ישראלית-פעולית. היה אחד הפובליציסטים המקוריים הלא רבים שלנו. ובעצם ההתרחשויות המסוערות — שהוא עמד לרוב במרכזן — אץ למערכת „דבר“ כדי להדריך את הציבור ב„דבר היום“ שלו.

אך לא רק בחיי ציבור היה דמוקרט, כי גם בהליו כותיו האישיות. בחן פשטותו הטבעית ביחסיו אל כל אשר סבבוהו. עד סוף ימיו לא נפרד מחלומו לחזור עם משפחתו לחיי קיבוץ. הבעיות המוסריות של חובות המנהיג וחוכיותו העסיקוהו לא מעט, אם גם לא עיכל על נקלה את הכינוי מנהיג — מכל מקום לגבי עצמו. גישתו לענייני מדיניות, לענייני הגנה, לא היתה מוניסטית, דוקטרינרית ודוגמאטית. הוא הבין וחש בכל מהותו עד מה רבים וסבוכים הגורמים שבהם עלינו לפלס את דרכנו, וביקש לשקול את הגורמים השונים במיטב כוח הבחנתו ולבחור לא בדרך הפשטנית והמתקבלת לכאורה על הדעת, כי אם בדרך תכליתית, ולו גם תהא „ארוכה“, מורכבת ומשור לבת מפעולות שונות ואם גם לא תזכה מיד להסכמתו של הציבור. לא רדף מעולם אחרי פופולריות, ולא החניף לציבור — אם גם היו לו מששנים נאמנים לדעת ולחוש את המתהווה בו. תמיד הביא בחשבון גם את הרגשותיו של הציבור ותגובותיו — אך את החלטותיו קיבל מתוך שיקול כל הגורמים — ומתוך האספקט המדיני הכללי. ולא חשש לדחות פעולות ולבטל פעולות אם חשב אותן לבלתי תכליתיות.

הוא האמין בכוחות הפנימיים הצפונים בעם, ואם גם כמה כוולנו להקמת מסגרות מחייבות, „שלטוניות“ — לא הפריז בערכן והעדיף תמיד לקרוא להתנדבות.

על מיטב השאיפות ההומאניסטיות של המאה התשע-עשרה, לאחר שעברו את כור הנסיונות המר של מאתנו. „אני שייך לחברים החושבים, שתנועת הפועלים ותנועות סוציאליסטיות קשורות בחופש אישי; איני מזדהה עם משטרים המדכאים אישים ועמים“ (אוגוסט 1940). ובחשבון סופי האמין בנצחון מפעלנו: בגלל צדקתו והאמין שנכבוש את מצפון העולם, בחוברתו על ההגנה הוא כותב: „האמונה בצדק הוא הגורם העיקרי בכל מלחמות היהודים“. ידע שחובתנו לכבוש את דעת העולם, וגם אין לנו דרך אחרת, ועלינו להביא זאת בחשבון בכל מעשינו. אך מעולם לא סמך על צדקתנו בלבד, וידע נאמנה שרק בכוח פעילותנו העצמית, נכונותנו להילחם, ומלחמתנו בשעת הצורך — נכבוש את המגיע לנו. כוחנו הוא „הכוח של הכרת הצדק שלנו בעולם בצירוף עם יכלתנו להילחם“ (קיץ 1944). „אם גם נתבע דברים המגיעים לנו בצדק של מאה אחוז — גם אז לא יקום איש להילחם את מלחמתנו בעדנו“. „אם לא נהיה מוכנים לכך — איש לא יעמוד לצדנו“. ואליהו עצמו, בעצם חייו הפרטיים היום-יומיים, המשולבים שילוב בל ינתק עם מפעל ההגנה, היה ההתגלמות החיה של צמיחת הכוח היהודי העולה — בגילוי התמציתי, האבירי והנאצל, הוא היה התגלמות ההגנה העולה והוא היה מטפחה. הנה איך ראהו י. ה. ברנר עוד בועידת „אחדות-העבודה“ בכנרת (תר"פ): „לידי גובה אנושי גדול התרוממה הועידה בשעות שהוקדשו לשאלת ההגנה. בישיבה זו נשמעו קולותיהם של שנים מראשי אנשי-ההגנה* כל מלה שלהם — פשטות שבועמק, מפעל וגוי שבמסירות-אמת, הרוחניות בעצם תומה כי תאחו ברובה. הורגש כי עם אלה, הזקופים, הפשוטים, השלמים, שבנו לתחיה כולנו, כולנו. אשרי מי שזכה להיות באותו מעמד.“ (כתבי י. ה. ברנר, כרך שמיני).

*

הנה גם הוא לא זכה.